

Нели Ганчева (София, България)

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКАТА ИДЕЯ В ПРАВОСЛАВНОТО ХРИСТИЯНСТВО“
(31 март 2009 г., София)

Международната научна конференция „Кирило-методиевската идея в православно християнство“, проведена в Народното събрание на Република България в рамките на заседанието на Международния секретариат и председателите на комисии на Интерпарламентарната асамблея по православие (30–31 март 2009 г.), бе организирана от Народното събрание и от Българската академия на науките и подготвена от Кирило-Методиевския научен център при БАН. Конференцията протече под патронажа на председателя на парламента г-н Георги Пирински и на председателя на БАН акад. Никола Съботинов. В нея взеха участие редица учени със значителен принос за изследването на кирило-методиевската проблематика от България, Великобритания, Гърция, Италия, Полша, Русия, САЩ, Словакия, Сърбия и Украйна. На заседанията бяха обсъдени разнообразните проявления на кирило-методиевската идея в исторически и в съвременен план и бе откроена голямата роля, която тя играе в живота на православните християни от Средновековието до наши дни. Същевременно бе подчертано изключителното значение на делото на светите братя Кирил и Методий за формирането и развитие-

то на европейската цивилизация в дух на сътрудничество и единение между различните култури и вероизповедания. Едно от най-важните съвременни проявления на кирило-методиевската идея е възприетият като основен за Европейския съюз принцип на „единство в многообразието“, под чието мото премина работата и на самата конференция. Тя бе съпътствана от изложба на същата тема, подготвена от екип на Кирило-Методиевския научен център в сътрудничество с Научния архив на БАН и Етнографския институт с музей при БАН, а оформлението ѝ бе дело на художничката Ивелина Велинова. Изложбата беше експонирана за десет дни (31 март – 10 април) в Северното фоайе на Народното събрание.

На първото заседание тържествени приветствия към участниците поднесоха: Георги Пирински, Никола Съботинов, Сергей Попов – председател на Интерпарламентарната асамблея по православие, Теохарис Цокас – заместник генерален секретар на Интерпарламентарната асамблея по православие. От името на Негово светейшество българския патриарх Максим приветствие произнесе Негово високопреосвещенство русенският митрополит Неофит. От

името на Негово светейшество руския патриарх Кирил поздравление прочете Валерий Алексеев, президент на Международния обществен фонд „Единство на православните народи“.

Заседанието бе последвано от официалното откриване на изложбата „Кирило-методиевската идея в православно християнство“, представена от С л а в и я Б ъ р л и е в а, научен секретар по хуманитарни науки на БАН. Изработена с вещина и професионализъм, изложбата даде възможност за хронологично проследяване на цялото разнообразие от културни факти в живота на православните християни през Средновековието, Възраждането и в ново време до наши дни, които са пряко свързани с делото на светите Константин-Кирил и Методий и техните непосредствени ученици или пък представляват негово продължение, отглас и прослава. Изложбата бе аранжирана в две части: шестнадесет постера с дигитализирани материали и оригинални експонати, подредени във витрини. Особено впечатление направи изложените единадесет ръкописа от сбирката на Научния архив на БАН, между които Битолският триод от XII в., Софийският песнинец от 1337 г., Изборно евангелие и апостол от XIII–XIV в., един от най-ранните преписи на „История славено-болгарская“ от 1772 г. и др. Наред с ръкописите вниманието на присъстващите бе привлечено и от единадесет предмета с етнографска стойност и църковни мотиви, притежание на Етнографския институт с музей.

След това в рамките на конференцията се проведеха още три работни заседания. Докладите и дискусиите по време на второто заседание бяха обединени около темата за претворяването в съвременния свят на посланието за сближаване, разбирателство и единение между европейските народи, което ни завещават чрез цялостната си дейност светите братя Кирил и Методий. Засе-

данието започна с доклада на В а л е р и й А л е к с е в (Москва) „Съвременните политически измерения на делото на Кирил и Методий“ („Современные политические измерения дела Кирилла и Мефодия“), в който авторът се опита да очертае съвременните измерения на великото просветителско дело на Кирил и Методий. Беше прокаран паралел между ситуацията в Европа сега и тогава (през IX в.), като акцентът бе поставен върху борбата между Изтока и Запада за влияние над християнския свят, при което бе засегнат както религиозният, така и политическият аспект на въпроса. Авторът подчерта силата и значимостта на великия проект на Кирил и Методий, включващ два основни компонента – християнизацията на славяните и създаването на славянската писменост, който и през IX в., и днес се противопоставя на силите на разделението и разединението и успешно служи на каузата, насочена към обединяването на Европа и развитието на европейската цивилизация на основата на християнските ценности. Обединяващият мотив в доклада на Й о а н и с Т а р н а н и д и с (Солун) „Европейската идея в светлината на всемирните послания на Кирило-Методиевата мисия“ беше, че мисионерската дейност на Кирил и Методий сред славяните не би могла да се осъществи без подкрепата на върховната византийска власт, политическа и църковна, в лицето съответно на император Михаил III (842–867) и на патриарх Фотий (858–867, 877–886). Делото на славянските просветители е било предварително планирано и осъществено по заповед и със съдействието на императора и патриарха, то има официален, а не случаен характер. Успехът на цялостната им дейност във връзка със създаването на славянската азбука и книжнина и с подготовката за нейното разпространяване във Велика Моравия по време на Моравската мисия се дължи до голяма степен на протекцията и

помощта на върховната власт във Византия. Подкрепяйки каузата, на която служат двамата славянски просветители, Византия признава правото на славяните на собствена писменост и книжнина, с което фактически признава равнопоставеността на славянските народи. С този акт тя застава зад идеята за равноправие на всички народи, която е основният двигател на действията на Първоучителите. Отчетливо беше подчертана ролята на християнска Византия за налагането и разпространяването на основните ценности и послания, на които Солунските братя са посветили живота си – християнска любов, братство, разбирателство и диалог. Именно те и днес стоят в основата на идеята за сближение и сътрудничество между европейските народи в името на създаването на една и обединена Европа. Също така Й. Тарнанидис подчерта, че постигнатите от просветителската мисия на Кирил и Методий значителни резултати се дължат до голяма степен и на огромния им личен принос за реализирането на демократичните и хуманните идеи, в които вярват и които защитават, на дипломатическия им талант и на тяхната ерудиция. Докладът на П р е д р а г М а т е и ч (Кълъмбъс, Охайо) „Животворящата сила на идеите на св. Кирил и Методий“ беше посветен на глаголическата азбука. Засегнат бе проблемът за произхода и възможната мотивировка на глаголицата, като бе отчетено, че въпреки външната ѝ близост с някои от съществуващите стари азбуки тя представлява оригинално творческо дело на Кирил, което, разбира се, не изключва влияния на други графични системи при оформянето ѝ. Бе обърнато внимание, че още първата фигура в азбучната последователност **Ѡ** (azъ), която напомня на първата буква от еврейската азбука а (алеф), може да се тълкува като изображение на основния християнски символ – кръста. По този начин създателите на славянската писменост влагат в

началната графема идеята за Възкресението и вечния живот. В съвместния доклад на С л а в и я Б ъ р л и е в а (София) и А л е к с а н д ъ р Н а у м о в (Венеция–Краков) „Св. Кирил и Методий сред светците, покровители на Европа“ бе проследена връзката между издигнатата от Папския престол през съвременната епоха икуменическа идея и старата кирило-методиевска традиция. След 1870 г., когато римският епископ загубва своята светска власт и Рим е включен в състава на италианската държава, Ватиканската курия се стреми да отстоява позициите си главно чрез сближаване и обединяване на всички християнски църкви под своята егида. Този стремеж е насочен най-вече към Православната църква, чието единение с католицизма до голяма степен зависи от верското единство на славяните. Икуменическите идеи на папския престол и славянското християнство намират пресечна точка в кирило-методиевската традиция, която се интерпретира като символ на приобщаването на славянството към европейската цивилизация, а св. Кирил и Методий се разглеждат като символи на икуменическото единство. Това е и основното послание на енцикликата *Grande munus* от 30 септември 1880 г. на папа Лъв XIII. Следващите предстоятели на Римската църква продължават по същия начин да интерпретират делото им. Бяха посочени някои от основните официални документи, издадени от папската канцелария, които съдържат оценка и признание на значението на това дело в изграждането на духовното единство на християнска Европа. Това са апостолическите писма *Saere nobis* от 30 ноември 1921 г. на папа Бенедикт XV; *Quod S. Cyrillum* от 13 февруари 1927 г. на папа Пий XI; *Magnifici eventus* от 11 май 1963 г. на папа Йоан XXIII; *Antiquae nobilitatis* от 2 февруари 1969 г. на папа Павел VI, както и неговото похвално слово от 14 февруари; *Egregiae virtutis* от 31 декември 1980 г. на

папа Йоан Павел II, както и неговата енциклика *Slavorum apostoli* от 2 юни 1985 г. и апостолическото му послание *Oriente lumen* от 1995 г. Специално внимание бе отделено на ролята на папа Йоан Павел II за открояване на значението на Кирило-Методиевото наследство за обединяването на двете духовни традиции – източна и западна, които се преплитат и взаимно се допълват въз основа на християнството. Неслучайно именно той в посланието си *Egregiae virtutis* обявява Кирил и Методий за съпокровители на Европа заедно с основателя на западното монашество св. Бенедикт Нурсийски.

В последвалата дискусия бяха коментирани някои от твърденията в докладите, а също така се изказаха мнения по проблеми, останали незасегнати в тях, но отнасящи се до разискваната проблематика. Елка Бакалова (София) изтъкна ролята на св. Кирил като защитник на иконопочитанието, която би трябвало да бъде отчетена като важна част от цялостната дейност на славянските първоучители. Отношение по отново засегнатия въпрос за произхода на Кирил и Методий взеха Йоанис Тарнанидис (Солун), Борис Даниленко (Москва) и Драгиша Бойович (Ниш). По проблема за произхода на глаголическата азбука се изказаха Славчо Вълчанов (София) и Красимир Станчев (Рим).

Водеща в работата на третото заседание бе идеята за изконното право на всеки народ да извършва богослужението на собствения си език и да създава своя самобитна култура. На нея служат и нея защитават достойно с делата си двамата славянски първоучители. В доклада на Димитриос Гонис (Атина) „Идеята и практиката на св. Кирил и Методий преди и след тях (Въпросът за родния език в Църквата преди и след времето на св. Кирил и Методий)“ принципът, че всеки народ има правото на собствен писмен богослужебен език и на свои духовни водачи, бе обсъден от гледна точка на Кирило-Методиевото дело и традиции. В истори-

ята на писмената култура има доста примери за сравнително ранни преводи (до IX в.) на Свещеното писание на различни езици – сирийски, етиопски, готски, арменски, грузински. Въпреки това обаче на богослужението на собствен език през Средновековието се гледа като на еретическо деяние. Официалният език на източното християнство е гръцкият, цяла Западна Европа възприема латинския, а еврейският се почита като език на Стария завет. Затова появата на славянската книга и богослужение във Велика Моравия по време на Моравската мисия на Кирил и Методий с пълно право може да бъде определена като знаменателно събитие, като значителен и важен пробив в традицията. Това събитие помага на православните народи да възприемат полесно християнската религия и в периоди на тежки изпитания да съхранят вярата си и националната си идентичност. Темата за езика като средство за приобщаване към християнството бе продължена и в доклада на И в а н Ж е л е в (София) „От триезична към четириезична ерес?“. В него той постави проблема, дали употребяваните и до днес в източноправославните славянски църкви, включително и в Българската православна църква, църковнославянски богослужебни текстове са разбираеми за миряните и, ако не са, доколко този факт се отразява на пълноценното им възприемане. Доводът на защитниците на традицията в богослужението да се използва църковнославянският език е, че той се нарежда сред „свещените“, „богоизбраните“ езици, на които задължително трябва да се води службата. Това консервативно по своя характер схващане много напомня на ревностно защитаваната през Средновековието триезична догма и в този смисъл беше определено от автора като „четириезичната ерес“ на нашето съвремие.

Дистанцирайки се от нея, той подчерта, че за да постига своята цел, богослужението трябва да се изпълнява на разбираем за народа език. Повдигнат бе и въпросът за изискванията, на които трябва да отговаря преводът на богослужебните текстове на съвременен български език. Обсъждането на проблемите, свързани с предаването на библейския текст на роден (говорим) език, намери продължение и в доклада на Светлина Николова (София) „Кирило-методиевската идея и библейският текст на съвременния православен българин“, в който обект на внимание бяха текстовете, предназначени за индивидуално четене. Накратко бе проследена историята на българските библейски преводи през Средновековието, Възраждането и в ново време до наши дни, разглеждани като продължение и развитие на делото на светите братя Кирил и Методий, осъществили първия славянски превод на Библията. В началото на изложението бе отделено внимание на т.нар. преславска редакция (IX–X в.) на Евангелието, Апостола, Псалтира и някои пророчески книги, извършена от учениците на Кирил и Методий след пристигането им в България през 885–886 г. Именно в тази редакция посочените книги придобиват популярност в целия източноправославен свят. През следващите столетия те претърпяват няколко преработки, а през първата половина на XIV в. светогорският монах Йоан прави голяма обработка на всички дотогавашни редакции на повечето библейски и богослужебни книги. През втората половина на XIV в. Патриарх Евтимий и кръгът от книжовници около него осъществяват широка по мащабите си дейност по превеждането и редактирането на богослужебната литература, като продължават в това отношение делото на светогорските български преводачи. През XV в. наложените вследствие на Евтимиевата реформа промени се разпространяват

сред православните народи и се превръщат в устойчива традиция. Следващата част от доклада бе посветена на новобългарските преводи на Библията, условия и възможности за които се създават от началото на XIX в. Сред тях трябва да се открие отпечатаният в Цариград през 1871 г. първи цялостен превод на Библията на литературен български език. Той е дело на комисия, която включва американските мисионери Албърт Лонг и Илайас Ригс, както и някои изтъкнати възрожденски писатели като например Петко Рачов Славейков и Константин Фотинов. През 1925 г. се появява Синодалното издание на българската Библия. При този официален синодален превод е използван преди всичко руският синодален превод. През 1982 г. преводът от 1925 г. е преиздаден в съответствие с тогавашния български правопис. Като посочи, че от 1925 г. до края на XX в. Българската православна църква не се е ангажирала с нов превод на Библията, Св. Николова подчерта необходимостта от осъществяването му в отговор на нуждите на православните българи. За целта трябва да се тръгне от оригиналните гръцки и еврейски текстове, които да бъдат предадени на съвременен български език при спазване на съвременната книжовна норма и в съответствие с идеята за адекватен смислов превод. Само по този начин би могло да се осигури пълноценното функциониране на този текст в съвременното общество. В края на доклада бе изтъкнато, че част от очертания проект е вече изпълнена с подготвеното през 2002 г. от Българското библейско дружество издание на Новия завет, което представлява нов превод от гръцкия оригинал на съвременен български език. В дискусиата по проблемите на библейския превод с коментари и изказвания се включиха Борис Даниленко (Москва), Йоанис Тарнанидис (Солун), Гжегош Куприанович (Люблин), Иван Желев (София), Крассимир Станчев (Рим), Предраг Матеич

(Кълъмбъс, Охайо), Елка Бакалова (София), Светлина Николова (София).

Последното четвърто заседание бе открито с доклада на М а р ч е л о Г а р д з а н и т и (Флоренция) „Актуалност на дейността на Кирил и Методий в съвременна Европа“ („Актуальность деятельности Кирилла и Мефодия в современной Европе“). Като отбеляза огромния принос на Кирил и Методий за развитието на европейската култура през IX в., авторът съсредоточи вниманието си върху съвременните измерения на идеите и делото на славянските първоучители и изтъкна тяхната актуалност и значимост в днешния свят. В изключително сложната ситуация през IX в., когато в Европа се извършват важни политически процеси, произтичащи преди всичко от разделението и сблъсъка между Изтока и Запада, двамата братя създават една нова писменост – славянската. Този факт има голямо културно значение не само за славяните, но и за много други европейски народи, тъй като старобългарският език се превръща в трети културен език в Европа (след гръцкия и латинския). Благодарение на него славянските народи се приобщават към християнските ценности и култура, като същевременно заявяват и стремежа си за запазване на своята независимост и специфични особености. С цялостната си дейност на славянски просветители и християнски мисионери и проповедници Кирил и Методий правят опит да изградят духовен мост между Византия и Рим, между Източна и Западна Европа. След тях резултатите от делото им биват съхранени, продължени и доразвити от техните ученици и последователи и постепенно проникват и се разпространяват сред всички православни славяни. Основният мотив, застъпен в доклада като цяло, беше, че големите идеи на нашето съвремие за съхраняване на различията между народите и същевременно за интеграция между тях с цел постигането на езиково

и културно единение в света представяват проява на кирило-методиевските традиции в наши дни. В своя доклад „Славянският свят: фактори на единението“ („Славянский мир: факторы единения“) Б о р и с Д а н и л е н к о (Москва) откри двата основни фактора за преоткриване на изгубеното според него днес единство на славяните. Те са езикът и вероизповеданието. В исторически план тези фактори са пряко свързани с мисионерската дейност на равноапостолиите Кирил и Методий сред славяните, която дава възможност последните да възприемат и разпространяват християнската религия и култ на разбираем за тях език. Благодарение на използвания в богослужението славянски език, който е основа за изграждането и развитието на старобългарския книжовен език и в най-голяма степен спомага за проникването на християнското учение сред славянските народи, те имат възможността да осъзнаят собственото си място и роля сред другите народи, да възприемат себе си като единна и самостоятелна общност, носител на определени ценности. В съвременния свят отново езикът и християнската идея са в състояние да възвърнат у славяните съзнанието за единство, за общност. Според автора едно от най-важните условия за постигането на духовно единство между тях е запазването на църковнославянския език в богослужението, който за славяните изпълнява функцията на универсален богослужебен език и поради това се възприема като основен обединяващ фактор. В доклад на тема „Изучаване на кирилските ръкописи от XV–XIX в. и на византийската традиция в Словакия“ („Изучение кириллических рукописей XV–XIX века и византийской традиции в Словакии“) П е т е р Ж е н ю х (Братислава) представи интердисциплинарните изследвания, осъществявани от Института по славистика „Ян Станислав“ на Словашката академия на науките в

Братислава в сътрудничество с „Центъра по духовност Изток–Запад на Михал Лацко“ в Кошице и с Папския институт за Изтока в Рим, чийто обект са отношенията между отделните етноси и култури в Карпатския регион. Както е известно, този регион се отличава с изключително голямо езиково, етническо, конфесионално и културно разнообразие, което обуславя и интереса към него. Основната цел на съвместната дейност на посочените институции е да се достигне до системно проучване на историята, литературата, културата и езика на вярващите, практикуващи византийския обред в Карпатския регион, предимно посредством комплексното изследване на кирилските и на латинските ръкописни паметници, създадени в този ареал. П. Женюх отбелязва, че при проучването не се дава приоритет на една или друга традиция, а акцентът пада върху тяхното съжителство, взаимното им преливане и допълване. При събирането и изучаването на кирилските ръкописни паметници от XV до XIX в., създадени под въздействието на византийско-славянската традиция, интересът на изследователите е насочен предимно към установяване на използването на литургичния църковнославянски език от страна на словашките вярващи от византийския обред. В заключение авторът подчерта, че комплексното изследване на паметниците на византийската традиция в Словакия открива нови перспективи пред опознаването на културното богатство на словашкия народ в по-широк европейски контекст. Тези изследвания дават възможност за утвърждаването на още една гледна точка към Словакия. Чрез тях тя се разкрива преди всичко като носител на интеркултурно и интерезиково наследство, като място, в рамките на което уравновесено съжителстват и поддържат диалог различни култури и традиции. Докладът на **Н а т а л и я П о н и р к о** (Санкт Петербург) „Руското старообрядчество

като пазител на наследството на кирилската цивилизация“ („Русское старообрядчество как хранител наследия кириллической цивилизации“) бе посветен на старообрядческата традиция в Русия. Тя проследи историята на старообрядството от XVII в., когато то възниква като реакция на проведената от патриарх Никон богослужбена реформа, до днес. Целта на тази реформа е руските православни обреди и книги да се приведат в съответствие с гръцките. Действията на патриарх Никон довеждат до разкол и появата на две църкви: официалната Руска православна църква и старообрядческата (Руска православна старообрядческа църква). Авторката отбелязва различното отношение към старообрядците през различните периоди от развитието на Русия, а като най-благоприятен за свободното разпространяване на техните идеи определя периода 1905–1917 г., когато интересът към старообрядческата традиция обхваща не само книгопечатането, но и храмовото строителство. По това време са отпечатани много книги на старообрядчески писатели и изследователи на това движение, немалко периодични издания също публикуват интересна информация за него. В подкрепа на отразената още в заглавието основна теза на доклада за ролята на старообрядците като ревностни пазители на старината **Н. Понирко** изтъкна значението на осъществените от тях многобройни издания на старообрядчески ръкописни книги. Бе засегнат и многократно поставеният в науката проблем за опазването и изучаването на ръкописните и старопечатните старообрядчески книги. В края на доклада прозвуча и идеята за необходимостта от възвръщане на единството на православната Руска църква. В последната за деня дискуссия с кратки коментари се включиха **Маркус Плеслед** (Оксфорд), **Валентина Колесник** (Одеса) и **Драгиша Бойович** (Ниш).

Форумът бе закрит с концерт на во-

калния ансамбъл за православни песнопения „Преп. Йоан Кукузел–Ангелогласният“, изнесен в криптата на храм-пааметника „Св. Александър Невски“.

Организираната в българския парламент международна научна конферен-

ция протече в дух на разбирателство и сътрудничество между всички участници в нея и се превърна в образец за успешно съвместяване и хармонизиране на различни идеи и гледни точки.

Нели Ганчева
Кирило-Методиевски научен център – БАН